

**ВИСТУП
ЗАСТУПНИКА МІНІСТРА У СПРАВАХ СІМ'Ї, МОЛОДІ
ТА СПОРТУ М. В. ДУТЧАКА НА ЗУСТРІЧІ
З ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКИМ СКЛАДОМ
І СТУДЕНТАМИ ІНСТИТУТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ТА СПОРТУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

Державна політика у сфері фізичної культури спрямована на створення необхідних умов для: оптимальної рухової активності кожної людини впродовж усього життя як найважливішого чинника навичок здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля, навичок культурного й активного відпочинку, максимальної реалізації здібностей обдарованих осіб у спорті, збільшення досягнень у формуванні в громадян України почуття гордості за свою країну, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі.

У системі підготовки кваліфікованих педагогічних працівників з фізичного виховання і спорту одне з провідних місць належить Інституту фізичного виховання та спорту в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова. Випускники цього ВНЗ поповнюють лави вчителів фізичного виховання не тільки шкіл, а й спеціалізованих закладів спортивного профілю (училища олімпійського резерву, училища фізичної культури), регіональні центри олімпійської підготовки.

За даними державної статистики, 13 % наших співгромадян долучено до фізичної культури та спорту. Це у чотири рази менше ніж у Фінляндії, втричі – ніж у Канаді та вдвічі порівняно з Німеччиною, Японією, США і Францією. Це засвідчують дані, наведені на *діаграмі (рис. 1)*.

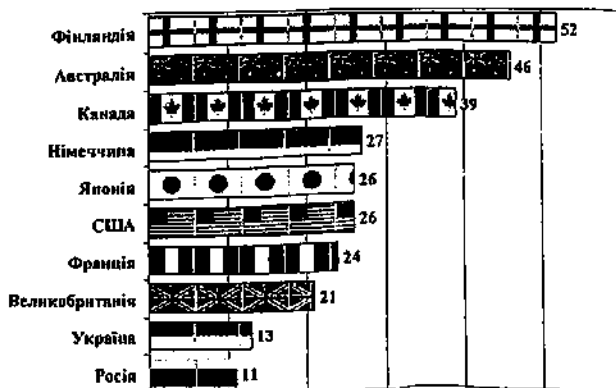

Рис. 1. *Діаграма рівня охоплення населення заняттями фізичною культурою і спортом*

Аналіз рівня охоплення населення масовим спортом у регіонах України засвідчує, що найниж-

чими є показники у Львівській (7,8 %), Черкаській (8,5 %), Рівненській (8,8 %), Луганській (9,3 %) та Житомирській (9,7 %) областях.

Згідно результатів спеціальних досліджень, під керівництвом тренера або інструктора у спортивних клубах, фітнес-центрах зі сплатою наданих послуг займається 4 % населення. Лише кожен п'ятдесятій мешканець України бере участь у спортивних змаганнях. Гіподинамія стала характерною для більшості людей працездатного та похилого віку (відповідно 92 – 94 % та 96 – 97 %).

Особливої уваги потребує система дитячо-юнацького та резервного спорту, яка в Україні здебільшого розбалансована. Для детального вивчення ситуації упродовж квітня-травня поточного року Міністерство проводить загальнонаціональну інвентаризацію спортивних шкіл усіх типів, незалежно від підпорядкування. Це дозволить запропонувати нові підходи до підвищення ефективності роботи цих закладів із урахуванням реального стану справ на місцях.

Уже більше чотирьох років не вдається врегулювати питання статусу спортивних шкіл. Проблема полягає в колізії між нормами Закону України «Про позашкільну освіту» та потребою у підготовці ефективного резерву для національних збірних команд України. Переконалий, що ми разом із Міністерством освіти і науки України найближчим часом розрубаємо цей «гордіїв вузол» в інтересах справи.

Лише кожна десята дитина у віці 6-8-и років займається у системі дитячо-юнацького спорту, що вдвічі менше ніж необхідно для успішного пошуку та виховання резерву національних збірних команд України. Аутсайдерами у цьому процесі є Автономна Республіка Крим, Житомирська та Тернопільська області (по 7,3 %), а також Львівська (7,4 %), Запорізька (7,5 %) та Закарпатська (7,6 %). Хочу особливо наголосити на тому, що лише одна сільська дитина із п'ятдесяти має можливість займатися у спортивній школі.

Аналіз кількості спортсменів, які проходять підготовку в спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю, школах вищої спортивної майстерності та центрах олімпійської підготовки, переконує в необхідності реорганізації існуючої системи резервного спорту відповідно до запропонованої нами моделі.

Результативність виступів вітчизняних спортсменів на міжнародних змаганнях характеризується відсутністю достатньої стабільності та стійкої тенденції до покращання. Гостре занепокоєння викликає низька ефективність підготовки резерву для національних збірних команд України.

Чим ризикує нація через проблеми у сфері фізичної культури і спорту? Передусім визнаємо, що низький рівень оздоровчої рухової активності населення стримує формування здорового способу життя, від якого на 60 % залежить стан здоров'я людини, внесок медицини у цьому випадку складає 8-10 %. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Спадають на думку слова засновника сучасного олімпійського руху П'єра де Кубертена: «Для кожної людини спорт є джерелом внутрішнього вдосконалення незалежно від роду занять. Він однаковою мірою доступний кожному, і його відсутність не може бути замінена нічим».

З давніх-давен відома мудрість: «Рух здатний замінити будь-які ліки, але всі ліки світу не здатні замінити лікувальної дії руху!».

Загострення екологічного становища, вади соціального захисту, проблеми охорони здоров'я та низький рівень фізичної культури населення зумовлюють напружену демографічну ситуацію в Україні. За твердженням фахівців, 40 % юнаків та кожна десята дівчина, не доживають до 60 років. За середньою тривалістю життя Україна посідає майже соте місце у світі, чим суттєво поступається більшості країн Європи.

Різниця у тривалості життя в Україні та країнах Західної Європи становить для чоловіків майже 13, а жінок – 8 років. Показники смертності від хвороб системи кровообігу в українців найвищі серед європейців.

Значна кількість дітей (до 80 %) має відхилення у фізичному розвитку та стані здоров'я. У молодого покоління різко прогресують хронічні хвороби серця, неврози, артрити, сколіози, ожиріння тощо. Ситуація загострюється через зростаючу популярність у дитячому та молодіжному середовищі привабливих видів нефізичної діяльності (ігрові автомати, комп'ютерні ігри тощо).

Стан здоров'я нації обумовлює значні безпосередні втрати та незворотні наслідки для вітчизняної економіки. Для довідки: канадські експерти вважають, що витрати на лікування захворювань, які пов'язані з недостатньою фізичною активністю канадійців, становлять приблизно 2,5 млрд канадських доларів на рік. Втрати від передчасної смерті працездатного населення в США оцінюються в 25 – 30 млрд американських доларів на рік. Переконали, що аналогічні тенденції характерні й для України.

У зв'язку з відсутністю традицій здорового способу життя та активного дозвілля, виховання молоді на прикладах уславлених вітчизняних спортсменів, для українського суспільства гострою проблемою залишається широке розповсюдження тютюнокуріння, зловживання алкоголем, вживання

наркотиків. Як наслідок, зростають антигромадські прояви та загострюється криміногенна ситуація, особливо у молодіжному середовищі.

Звичайно, цілий ряд проблем, у спортивній сфері, відсутність високих досягнень стримують утвердження позитивного міжнародного іміджу України як спортивної держави та не сприяють патріотичному вихованню населення. Відомо, що якщо перемоги спортсменів на чемпіонатах світу, Європи, Олімпійських, Параолімпійських, Дефолімпійських та Всесвітніх іграх викликають у співвітчизників гордість за свою країну, то поразки мають, на жаль, зворотній ефект.

У чому ж причини всіх цих проблем у сфері фізичної культури та спорту? У рейтингу регіонів України щодо створення умов розвитку фізичної культури і спорту станом на початок цього року до першої п'ятірки увійшли Сумська, Миколаївська, Донецька, Івано-Франківська та Кіровоградська області, а замикають цей рейтинг відповідно: Тернопільська область, Автономна Республіка Крим, Львівська, Черкаська та Житомирська області.

Передусім треба відзначити незадовільний стан матеріально-технічної бази у сфері фізичної культури і спорту. За рівнем забезпеченості населення фізкультурно-спортивними залами (із розрахунку на 10 тис. осіб) Україна у 2-3 рази поступається провідним країнам світу, басейнами – майже у 30 разів. Проведений, уперше, в минулому році моніторинг стану спортивних майданчиків в Україні дає підстави твердити, що половина з них побудована ще 15 років тому, а 80 % не відповідають вимогам сьогодення.

Для об'єктивного аналізу рівня забезпечення населення спортивними спорудами вкрай необхідним видається затвердження відповідних соціальних нормативів. Фахівцями нашого Міністерства, з урахуванням оптимального обсягу рухової активності людей різного віку та їхніх потреб у видах такої активності, санітарно-гігієнічних норм, особливостей функціонування спортивних споруд запропоновано проектні соціальні нормативи, за якими на 10 тисяч осіб спортивні зали повинні становити не менше 2554 м², басейни – 557 м², спортивні майданчики – 8562 м².

Нормативи щодо спортивних залів та басейнів у середньому в півтора рази перевищують діючі державні будівельні нормативи, затверджені ще в 1992 році, що дублюють здебільшого показники колишнього Радянського Союзу періоду 70-80-х рр. минулого століття. Хоча, справедливо було б, зазначити, що навіть ці застарілі будівельні нормативи подекуди відкрито ігноруються на місцях.

Для зіставлення запропонованих проектних соціальних нормативів забезпеченості населення спортивними спорудами для масового спорту та існуючих показників у регіонах України Міністерством розроблена «Спортивна карта України», на якій показано, що найнижчий рівень забезпеченості спортивними залами – в Одеській області – 18 %, м. Києві (21 %) та Львівській області 27 %, у середньому в державі – 35,4 %.

Щодо басейнів ситуація така: найгірші показники мають Чернівецька (2%), Черкаська, Хмельницька та Вінницька області (по 3%), у державі – 6,1%. Найгірше забезпечені спортивними майданчиками жителі Черкащини (7%), Києва та Автономної Республіки Крим (16%), середнє значення в Україні.

В країні практично відсутні сучасні спортивні споруди для поліпшення спортивних досягнень. У зв'язку з цим у нас лише зрідка проводяться масштабні міжнародні змагання з популярних видів спорту. Через гострий дефіцит сучасних баз спортсмени національних команд України часто вимушені проходити тренувальні збори за кордоном. У більшій половині дитячо-юнацьких спортивних шкіл відсутня власна спортивна база. Для покращення ситуації Міністерством запроваджується рейтинг регіонів щодо створення умов для розвитку фізичної культури та спорту.

За рівнем забезпеченості кадрами базового рівня (тренери, інструктори, вчителі та викладачі фізичного виховання) Україна більше ніж удвічі поступається провідним країнам світу. З-поміж 73 тис. фахівців сфери фізичної культури і спорту лише 4% є інструкторами з фізичної культури, котрі безпосередньо надають фізкультурно-оздоровчі послуги населенню.

Міністерством пропонується запровадити соціальний норматив забезпеченості населення фізкультурно-спортивними кадрами базового рівня на 10 тис осіб, який, за нашими розрахунками, має складати 26 фахівців. Найгірша ситуація щодо цього показника в Донецькій, Закарпатській, Луганській областях і м. Севастополі.

Крім цього, має місце розбалансованість між обсягами підготовки та реальними потребами у фахівців із фізичної культури і спорту. На наш погляд, треба запровадити механізм участі центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту в ліцензуванні та акредитації вищих навчальних закладів, де здійснюється підготовка відповідних фахівців. Такий підхід дозволив би значно підвищити ефективність кадрового забезпечення у сфері фізичної культури та спорту.

Зазначена сфера залишається чи не єдиною, де відсутня система підвищення кваліфікації кадрів. За роки незалежності в Україні з цією метою ще жодного року не виділялись кошти із державного бюджету. Відсутня також розгалужена інфраструктура для організації цього процесу.

Падає престиж роботи в спортивній сфері через брак соціальних гарантій. У результаті – середній вік працюючих тренерів – 50 років.

При визначенні розміру заробітної плати тренерів не враховується специфіка їхньої діяльності, пов'язана з необхідністю постійного збереження контингенту спортсменів, частими виїздами до місць навчально-тренувальних зборів та змагань, значною конкретною платнею за високі спортивні досягнення. У результаті спостерігається суттєвий відтік як молодих, так і досвідчених висококваліфікованих тренерських кадрів до інших сфер діяльності та за кордон.

За роки незалежності з України виїхало понад 220 тренерів міжнародного рівня, котрі готують (і, до речі, успішно) конкурентів для наших спортсменів на офіційних міжнародних змаганнях. Порівняння розмірів середньомісячних грошових виплат тренерам штатних збірних команд України, Росії та Білорусі вказує, що праця наших фахівців оцінюється найнижче. Це яскраво демонструють дані діаграми (рис. 2).

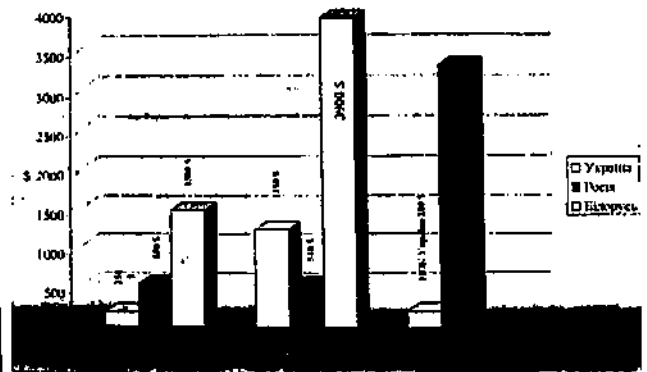

Рис. 2. Діаграма порівняння середньомісячної заробітної плати та стипендій тренерів штатних збірних команд України, Росії та Білорусі

Аналогічна ситуація і щодо виплат спортсменам штатних збірних команд України.

На розвиток фізичної культури і спорту традиційно виділяється із державного бюджету 0,5%, а в регіональних – 1,5–2% від їх видаткової частини, що в 3–4 рази менше середньоевропейських показників. За обсягами річних видатків з усіх джерел фінансування на одну особу за рік Україна майже в 30 разів поступається Фінляндії, у 15 – Японії та Австралії, у 10 разів – Німеччині.

Серед регіонів України найменше фінансується сфера фізичної культури і спорту у Черкаській (6,2 грн на одну особу за рік із усіх джерел) та в м. Севастополі (12, 5 грн). Менше одного відсотка від видаткової частини обласного бюджету на фізичну культуру і спорт виділяється на Одещині, Харківщині, Львівщині, Хмельниччині та Житомирщині.

Ми усвідомлюємо, що сподіватися тільки на бюджетні гроші – це безперспективна справа. Разом з цим, у державі відсутня система преференцій для позабюджетного фінансування сфери фізичної культури і спорту. Якщо в Італії, Німеччині, Франції, Польщі та інших країнах доходи від спортивних лотерей є суттєвим джерелом асигнувань для спорту, то в Україні така система відсутня. До речі, у колишньому Радянському Союзі надходження від тодішнього «Спортлото» дозволяли розв'язувати багато проблем у сфері зміцнення матеріально-технічної бази розвитку фізичної культури і спорту.

В Україні не впроваджується механізм фінансування високих спортивних досягнень за рахунок частини прибутків від ігрового бізнесу (гральні автомати, казино тощо), як це давно вже у багатьох країнах світу. Вітчизняні виробники алкогольної та тютюнової продукції не спрямовують частину своїх прибутків на фінансування програм із розвитку масово-

го спорту як важливого компенсатора негативних наслідків зазначеної продукції для здоров'я.

До цього часу, на жаль, не розроблений механізм реалізації частини 2 статті з Закону України «Про підтримку олімпійського та параолімпійського руху й спорту вищих досягнень в Україні», яка передбачає, що платники податку до 20% суми податку на прибуток можуть перераховувати на спеціальні рахунки «Україна Олімпійська» «Україна Параолімпійська».

Акцентуючи увагу на необхідності радикального збільшення фінансування сфери фізичної культури і спорту, ми виходимо з того, що ця сфера є високорентабельною, інвестування в яку дає в декілька разів більший результат, аніж виділення коштів в аналогічному еквіваленті для лікування захворювань та подолання наслідків асоціальної поведінки.

Рівень наукового забезпечення сфери фізичної культури і спорту не відповідає сучасним вимогам. У державі відсутня мережа науково-дослідних лабораторій, укомплектованих необхідною апаратурою та обладнанням, обсяг фінансування спортивної науки становить 0,42% від загальних видатків державного бюджету. Впродовж останніх років низка провідних українських вчених виїхали за кордон.

Тривожною ознакою сучасного спорту є високий травматизм спортсменів. Вітчизняна спортивна медицина, на жаль, не має можливості допомогти атлетам подолати цю проблему. Український центр спортивної медицини до цього часу немає власного приміщення. Незадовільним є матеріально-технічне забезпечення мережі лікарсько-фізкультурних диспансерів на місцях. Упродовж останніх трьох років через різні, здебільшого надумані, проблеми не вдається завершити формування системи підготовки фахівців зі спортивної медицини на базі Національного університету фізичного виховання і спорту України у співпраці з медичними навчальними закладами.

В Україні практично відсутня система пропаганди масового спорту та висвітлення дитячо-юнацького спорту. Моніторинг вітчизняних засобів масової інформації показав, що 95% інформації про спорт – це лише повідомлення про результати різноманітних змагань, передусім міжнародних.

На жаль, ЗМІ виховують здебільшого пасивного «вболівальника спорту», а не активного учасника спортивного руху. Масова реклама тютюну та алкоголю або ж відповідних торгових марок зводить нанівець незначні пропагандистські акції щодо здорового способу життя.

Пріоритети державної політики у сфері фізичної культури і спорту:

1. Удосконалення нормативно-правового забезпечення цієї сфери. Підготовка і подання на розгляд Верховної Ради України законопроектів про нову редакцію Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та про державну спортивну лотерею. Підготовка та затвердження Державної програми розвитку фізичної культури та спорту в Україні на 2007 – 2011 рр.

2. Забезпечення розвитку інфраструктури фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи за місцем навчання, роботи, проживання та відпочинку населення.

3. Підвищення ефективності підготовки спортсменів національних збірних команд шляхом формування мережі національних, регіональних та інших центрів олімпійської підготовки формування штатних спортивних команд, фізкультурно-спортивних товариств, відомств та регіонів.

4. Створення у 2006 році 7-и Національних центрів олімпійської підготовки: «Конча-Заспа», «Заросляк» в умовах середньогір'я, з плавання у Харкові та Дніпропетровську, «Олімпійське селище» з льодових видів спорту у Києві, із зимових видів спорту у Сколе Львівської області, з літніх видів спорту в Автономній Республіці Крим, з ігрових видів спорту в с. Гориничі Києво-Святошинського району Київської області. Забезпечення розвитку Національного центру параолімпійської і дефлімпійської підготовки та реабілітації інвалідів у Євпаторії та створення необхідного реабілітаційно-спортивного центру із зимових видів спорту. На перспективу треба забезпечити впродовж двох наступних років відкриття національних центрів олімпійської підготовки з усіх пріоритетних видів спорту.

5. Удосконалення системи дитячо-юнацького та резервного спорту, що об'єднує 1756 закладів спортивної спрямованості: дитячо-юнацькі спортивні школи, центри олімпійської підготовки, спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, школи вищої спортивної майстерності.

6. Запровадження в регіонах принципу пріоритетної підтримки тих видів спорту, які мають давні традиції, високі результати, необхідну базу і кадри. На «Спортивній карті України» визначено пріоритети для кожного регіону.

7. Збільшення обсягів видатків із бюджетів усіх рівнів та позабюджетного фінансування сфери фізичної культури і спорту. За попередніми розрахунками, до 2010 року для реалізації Державної програми розвитку фізичної культури та спорту в Україні, розробка якої завершується у нашому Міністерстві, необхідно залучити з усіх джерел 30,6 млрд грн, або більше 6 млрд грн на один рік. Зараз у нас в середньому щорічно є 1,2 млрд грн.

Отже, без радикальних змін у фінансуванні, особливо в частині залучення позабюджетних коштів, Україна може опинитись на задвірках світового спортивного руху як у масовому спорті, так і в спорті вищих досягнень.

8. Удосконалення системи кадрового, матеріально-технічного, науково-методичного, медико-біологічного та інформаційного забезпечення розвитку фізичної культури і спорту.

Механізми реалізації визначених пріоритетів викладені у запропонованому на ваш розгляд проекті Указу Президента України «Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту».